

นิตินิยฐานเอา

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๗

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ถาม : เรื่อง “กราบเรียนผลการปฏิบัติ”

กราบนมัสการหลวงพ่อบุญนี้ผมขอกราบเรียนผลการปฏิบัติทั้งหมดที่ผมได้พิจารณามาครับ คำถามที่ผมขออนุญาตหลวงพ่อบุญไม่ต้องตอบคำถามนะครับ เพราะผมเพียงต้องการรายงานผลการปฏิบัติเท่านั้นครับ

๑. ในการพิจารณาเบื้องต้นที่ผมสามารถแยกกาย จิต และเวทนาได้ มันเกิดขึ้นคนละทีครับ คือว่ามันไม่ได้รู้พร้อมกันหมดเลยในทีเดียว ดังนั้นผมจึงเพียงแต่รู้ว่าทั้ง ๓ ส่วนนั้นแยกกันต่างหาก จนเมื่อผมนำทั้ง ๓ ส่วนนั้นมาพิจารณารวมกันจนเกิดความเข้าใจขึ้นว่า ทั้ง ๓ ส่วนนั้นแท้จริงมีลักษณะเหมือนกันคือมันไม่เที่ยง เพราะมันยังแปรสภาพได้อยู่

๒. ในขณะที่ผมกำลังกินข้าว ผมได้พิจารณาสัมตำที่กำลังกินอยู่ว่า เมื่อผมกินเข้าไปแล้วมันจะกลายเป็นอย่างไร เมื่อผมลองไล่ดู ผลปรากฏว่าสุดท้ายมันจะกลายเป็นขี้ ผมจึงพิจารณาว่าเมื่อขี้สลายลงแล้ว กลายเป็นอะไร ผมจึงได้คำตอบว่า เมื่อกลายเป็นขี้ก็จะกลายเป็นดินและน้ำ ผมจึงคิดต่อว่า ในเมื่อมันเป็นดินกับน้ำ ทำไมจึงเรียกมันว่าขี้ ผมจึงเกิดความเข้าใจว่า เพราะว่ามันรวมตัวกันอยู่ในขณะนั้น เราจึงเรียกมันว่าขี้ และเมื่อผมลองไล่ย้อนกลับมาจนถึงเหตุที่ไม่ทำให้เกิดขี้ มันก็คือสัมตำ และเมื่อผมได้แยกสัมตำออกดูก็เห็นว่า มีลักษณะเหมือนกัน คือเกิดจากรวมตัวกันในขณะนั้นๆ เราจึงตั้งชื่อเรียกในขณะที่เราเห็นตอนนั้นว่ามันชื่ออะไร ผมจึงเกิดความเข้าใจขึ้นว่า ทุกอย่างมันเป็นสมมุติ มันเป็นเพียงชื่อเรียก แต่สภาพตามความเป็นจริงแล้วทุกอย่างมันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตลอดเวลา

๓. เมื่อผมนำสมมุติมาคิดต่อ ผมจึงความเข้าใจขึ้นว่า สภาพที่ผมเป็นอยู่คือ ความเป็นมนุษย์นี่ก็เป็นสมมุติอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ทำให้เป็นสมมุตินั้นเนื่องจาก มนุษย์เองก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ดี

๔. ผมจึงนำความรู้ความเข้าใจทั้งหมดที่ผ่านมา มาคิดต่อ ผมจึงเกิดความ เข้าใจขึ้นว่า เหตุเพราะว่าเราเข้าไปรับรู้ความไม่รู้ จึงทำให้เราเกิดความสงสัยตามมา ผมจึงคิดต่อว่า ความไม่รู้นั้นเป็นอย่างไร ผมจึงเกิดความเข้าใจว่า ความไม่รู้อีกก็เป็น สภาวะธรรมอย่างหนึ่งมันอนัตตา เพราะแม้แต่อนัตตาก็ยังเป็นอนัตตา สาเหตุที่ผม พิจารณาความไม่รู้อันเกิดจากความเข้าใจผิดคิดว่าวิชาคือความไม่รู้ ผมเลยเสียเวลาหลง ไปพิจารณาความไม่รู้แทนที่จะพิจารณาผู้รู้

๕. ในการพิจารณาผู้รู้ ผมพิจารณาดังนี้ครับ ในขณะที่ผมเข้าใจว่า เมื่อผม รู้จักความไม่รู้ และได้ทำลายความไม่รู้แล้ว ผมคิดว่าผมในขณะนี้อยู่ในระดับอรหัตตผล อันนี้เป็นความคิดของผมเองนะครับ เพราะมันเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นมาเองขณะทำลายความ ไม่รู้ลง ส่วนข้อเท็จจริงจะเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า ผมไม่ทราบครับ ต่อมาผมจึงได้นำ ความคิดที่ว่าตัวเองเป็นอรหัตตผลมาพิจารณา ผมจึงเกิดความสงสัยว่า ตัวอรหัตตผลก็ น่าจะยังเปลี่ยนแปลงได้ เพราะว่าผมยังรับรู้ถึงความเป็นตัวตนของผมได้เองอยู่

ผมจึงพิจารณาต่อว่า ถ้าเป็นอย่างนั้นตัวอรหัตตผลเองก็น่าจะเป็นอนัตตา เหตุ เพราะว่ามีแต่นิพพานเท่านั้นจึงจะคงที่ได้ ผมจึงคิดต่อว่า ทำไมอรหัตตผลจึงเป็นอนัตตา เหตุที่เป็นอนัตตาเพราะว่ามันไม่เที่ยง เมื่อมันไม่เที่ยง มันจึงยังต้องเปลี่ยนแปลง อะไรที่ มันยังเปลี่ยนแปลงได้นั้นมันก็เป็นอนัตตา ด้วยเหตุนี้อรหัตตผลก็เป็นอนัตตาเหมือนกัน ผมจึงเกิดความคิดในใจขึ้นว่า ที่เรียกว่านิพพานเที่ยงก็เพราะว่ามันไม่เปลี่ยนแปลงอีก แล้วนั่นเอง

นี่คือผลการปฏิบัติของผมครับ และตอนนี้ผมก็เชื่อในสิ่งที่ผมรู้ครับ แต่ถ้า หากว่าความรู้ของผมมันเปลี่ยนในวันไหน ผมพร้อมเสมอครับที่จะเข้าไปกราบเรียน ถามการปฏิบัติกับหลวงพ่อกใหม่อีกครั้ง กราบขอบพระคุณ

ตอบ : อันนี้คำถามมาตั้งแต่ต้น แล้วคำถามเขาก็เชื่อมั่นว่าเขามีคุณธรรม แล้วถ้ามีคุณธรรม วันนั้นเขามาหาเราแล้ว เราบอกว่า กาลเวลาจะพิสูจน์ อกาลิโก ธรรมะไม่มีกาล ไม่มีเวลา ถึงเวลา เวลาจะพิสูจน์เอง เราบอกให้เวลาพิสูจน์เอง แล้วเขาจะถามเหตุผล เราบอกเราไม่ฟัง นี่เขาเลยเขียนมา พอเขียนมา เขาบอกว่า “คำถามนี้ขออนุญาตหลวงพ่อก็ไม่ต้องตอบคำถามนะครับ”

ถ้าไม่ต้องตอบคำถาม ก็ไม่ต้องเขียนมา มันก็ไม่ต้องตอบ แต่ที่มันเขียนมา เขาเขียนมา เขียนมาให้เรารู้ ใ้ไหนมันก็ตีหัวเข้าบ้านไง แล้วเวลาปฏิบัติไปแล้ว ถ้าตัวเองไม่มั่นใจก็บอกว่า “อ้าว! ก็ได้ถามหลวงพ่ไปแล้ว หลวงพ่อก็ไม่เห็นว่าจะอะไร” มันก็เหมือนกับว่าเราก็ต้องเห็นด้วยใจ

เวลาปฏิบัติไปแล้วมันก็สงสัย ถ้ามันสงสัยมันก็ไม่ใช่อยูแล้วแหละ แต่ที่มันสงสัยแล้ว มันสงสัยแล้วเขาถึงถามมา ถ้าไม่สงสัยก็ไม่ต้องถามมา ใ้ไหนบอกว่าถามมา แต่ห้ามตอบนะครับ ห้ามตอบ

เพราะถามมามันถึงมีเหตุผลใจ แต่เวลาที่ปฏิบัติมา เราถึงบอกว่า เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมนั้นะ เผยแผ่ธรรม อนุப்புพิกถา ทำให้คนมีศรัทธา ศรัทธาไทยใจ ภิกษุทำศรัทธาไทยให้ตกลงงเป็นอปฏิบัติปาจิตตีย์นะ

แต่คนที่เขามีศรัทธามีความเชื่ออยู่แล้ว พระไปพูดให้เขาคลอนแคลน พระไปทำให้เขาหมดความเชื่อถือในศาสนา พระเป็นอปฏิบัติทันทีเลย เพราะพระ การเผยแผ่ก็เพื่อให้มีความศรัทธามีความเชื่อในพระพุทธศาสนา ให้คนประพฤติปฏิบัติ ฉะนั้น สิ่งทีเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมก็เพื่อศรัทธาเพื่อความเชื่อ เพื่อความมั่นคงของศาสนา

ทีนี้เพื่อความมั่นคง สิ่งที่เราศรัทธามีความเชื่อนั้นก็เป็นเรื่องหนึ่ง แล้วเวลาการประพฤติปฏิบัติ เริ่มต้นในการปฏิบัติ เวลาปฏิบัติแล้วเราปฏิบัติด้วยความเห็นของเรา ใ้ ถ้าเราปฏิบัติด้วยความเห็นของเรา ถ้ามีครูบาอาจารย์ ครูบาอาจารย์จะคอยชี้แนะ จะคอยชักนำขึ้นมา ถ้าชักนำขึ้นมา มันก็เป็นความจริง ถ้าครูบาอาจารย์นั้น ฐมฺมสาจฺจ ณา เอตมฺมจฺจคลมฺมตฺตมฺม ถ้าเห็นตามความเป็นจริง

แต่เนี่ยเวลาปฏิบัติไปแล้วเราเห็นของเรา ฉะนั้น เราเห็นของเรา เราปฏิบัติ เราถึง
ว่า เวลาใครถามปัญหา มา เริ่มต้นการปฏิบัติถูกต้องทั้งนั้นนะ ถูกต้องเพราะอะไร
เพราะคนยังไม่เคยปฏิบัติเลยมันก็ยังไม่มีความผิดพลาด ถ้ามีความผิดพลาดมันก็
แก้ไขตามความจริงอันนั้น ถ้าคนมีอำนาจวาสนาบารมีมันจะรู้จริงของมัน แต่ถ้ามันไม่
มีอำนาจวาสนาบารมีก็ปฏิบัติไปเพื่อให้พชาติมันสิ้นเข้า คือพยายามปฏิบัติเพื่อ
ประโยชน์กับตนนะ

ฉะนั้น สิ่งที่ปฏิบัติไป เวลาบอกว่า ถ้าเราปฏิบัติแล้วมันแบบว่ากาลิโก สิ่งที่เป็น
สังกรรมมันเป็นอันเดียวกัน จะพูดเมื่อไหร่จะทำเมื่อไหร่มันเหมือนกันทั้งนั้นนะ ถ้ามัน
เหมือนกัน ถ้ามันเป็นความจริงแล้วมันก็เป็นความจริงของเรา

แต่ถ้าบอกว่าเราไม่สงสัย ไม่สงสัย เขียนถามมา ถ้าถามมาแล้วไม่ให้ตอบ ไม่ให้
ตอบมันก็แบบว่ายอมรับ เป็นการยอมรับว่าเรายอมรับว่าอันนั้นเป็นความจริง แล้วจะทำ
ให้คนที่ปฏิบัติมันก็ติดอยู่อย่างนั้นนะ

แต่ถ้ามันไม่ยอมรับ สิ่งที่ไม่ยอมรับเพราะอะไร เพราะที่เขียนมานี้มันผิดหมด
มันผิดหมดเลย มันผิดที่ตรงไหนล่ะ มันผิดเพราะความเข้าใจเป็นภาคปริยัติ เป็นทาง
ทฤษฎี มันก็เชื่อมั่นตามนี้ แต่ถ้าปฏิบัติมันผิดทั้งนั้นนะ มันผิดหมดเลย มันผิดหมดที่
ไหน มันผิดหมด เวลาหลวงตาท่านจะออกประพฤติปฏิบัติใหม่ๆ ท่านไปหาหลวงปู่มัน
หลวงปู่มันบอกเลยนะ “มหา มหาเรียนมาจนเป็นถึงมหา สิ่งที่มาเรียนมา ธรรมขององค์
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสิ่งนี้สูงส่งมาก เราเกิดใส่ศีระะไว้”

เพราะไม่มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าก็ไม่มีพระพุทธศาสนา ถ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ตรัสรู้ธรรมก็ไม่เป็น
พระพุทธเจ้า เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรม พระอัญญาโกณฑัญญะมี
ดวงตาเห็นธรรมก็เป็นสงฆ์องค์แรกของโลก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นรัตนตรัย
ของเรา

ฉะนั้น เวลาที่หลวงตาท่านศึกษาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัม
พุทธเจ้า ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดใส่ศีระะไว้ เราเคารพ

บูชาเทิดใส่ศิระไว้ แล้วเอาความรู้ความเห็นของการเรียนมาใส่ลิ้นชักไว้ แล้วก็
ลั่นกุญแจมันไว้ อย่าให้มันออกมา แล้วเราประพฤติปฏิบัติของเราไป ถ้ามันเป็น
ความจริงนะ มันจะเป็นอันเดียวกัน อันเดียวกัน

แต่ถ้ายังไม่เป็นความจริง เวลาปฏิบัติไป หลวงปู่มั่นท่านใช้คำว่า “มันจะเตะมัน
จะถีบ” คือมันจะสร้างภาพ มันจะเกิดจินตนาการ มันจะเกิดการที่ว่าเรารู้ไปก่อน แล้ว
เวลาปฏิบัติไป ความรู้จริงมันก็มีของเรา แต่ไอ้การสร้างภาพนั้นมันก็มาดักหน้าไว้

ที่นี้การปฏิบัติมันจะลุ่มๆ ดอนๆ มันจะทุกข์มันจะยากมาก เพราะคนปฏิบัติ
แล้วทุกคนเวลาทุกข์เวลายากมันก็อยากได้ผลใช่ไหม ทุกคนทำงานต้องการประสบ
ความสำเร็จ ที่นี้การปฏิบัติมันก็อยากได้ผล ที่นี้พอปฏิบัติไป มันรู้ของมันอยู่แล้ว มันก็
ทุกข์ยากอยู่แล้ว มันก็ว่าใช่ มันก็สร้างภาพ จินตนาการสร้างภาพ พอสร้างภาพ มันจะ
เตะมันจะถีบ

มันจะเตะมันจะถีบคือว่ามันจะไม่ได้ความจริง ว่าอย่างนั้นเถอะ มันจะลุ่มลุ่ม
คลุกคลาน จะจริงก็ไม่จริง ไอ้จะว่าไม่จริงก็จริง ไอ้จะไม่จริงก็มีกรรมขององค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ไอ้จะว่าไม่จริง มันก็ว่างๆ ไอ้ว่าจะไม่จริง ทำแล้วมันก็ดี ไอ้จะว่าจริง
จริงก็สงสัย มันจะว่าจริงก็ไม่ใช่ ไอ้ว่าจะไม่จริงหรือ มันก็จะจริงอยู่ สิ่งนี้มันจะเตะมันจะ
ถีบกัน นี่หลวงปู่มั่นท่านว่าอย่างนั้น ฉะนั้น เวลาทำความเป็นจริงมันต้องทำความสงบ
ของใจเข้ามา

ฉะนั้นถึงว่า สิ่งที่ว่ามันเป็นความผิด ความผิดตรงไหน ไอ้นี้เป็นอย่างไรที่ว่า
ทางโลกเขา เขาสันนิษฐานกันไง เวลานั้นกวีวิชาการ เวลาเขาจะพูดอะไร เขาจะไม่
รับผิดชอบ เขาบอกว่า นี่สันนิษฐานเอา สันนิษฐานๆ

นี่ก็สันนิษฐานเอา สันนิษฐานโดยกิเลส สันนิษฐานตามความเห็นของตัวเอง

แต่ถ้าเป็นวงกรรมฐานนะ เขาจะรู้เลย เพราะคำพูดคำแรกมันก็ผิดอยู่แล้ว มัน
ผิดอยู่แล้ว

“๑. ในการพิจารณาเบื้องต้นผมสามารถแยกกาย แยกจิต และเวทนาได้ มัน
เกิดกันคนละที คือมันไม่ได้รู้พร้อมกันทั้งหมดเลยทีเดียว ดังนั้นผมจึงมาเรียง ผมจึง

เพียงแต่เอา ๓ ส่วนนั้นมาแยกเหมือนกัน ผมจึงเอามาเรียงต่อกัน เอา ๓ ส่วนนั้นมาพิจารณารวมกันจนเกิดความเข้าใจว่า”

ในวงกรรมฐานนะ ในการปฏิบัติ แม้แต่สิ่งที่เป็นอดีต เราเคยนิ่งสมาธิได้ แล้วสิ่งที่ป็นสมาธินี้ก็ฝังใจ แล้วพอมันฝังใจปั๊บ จะนิ่ง จะเอาสมาธิอย่างนั้น สมาธิอย่างนั้นนั้นอดีตใจ แล้วไม่ได้หรอก ทำอย่างนั้นไม่ได้หรอก จนท้อใจ จนท้อใจ เออ! วางเถอะ ปล่อยมันเถอะ เราทำประสาเรา พอทำประสาเรา มันได้ไปอีกแล้ว พอได้แล้ว ติดใจอีก ติดใจก็ฝังใจอีก จะเอาอย่างนี้ๆๆ มันก็ไม่ได้ นี่แม้แต่สมาธิยังไม่ได้เลย

แต่ที่เขาบอกว่า เขาแยกกายได้ แยกจิตได้ แยกเวทนาได้ แต่คนละคราวแล้วก็เอามาคิดใจ เอามาเรียงกัน เอามาคิดเอา...มันสัญญาทั้งนั้นนะ คำพูดมันฟ้องชัดๆ เลยว่ามันไม่เป็นปัจจุบัน ถ้าไม่เป็นปัจจุบันคือมันไม่เกิดตามความเป็นจริง มันเกิดจากอดีตอนาคต

มันจะอดีตมา เกิดจากอดีต อดีตเคยแยกได้ เคยแยกได้ก็คือความเข้าใจ ความเข้าใจพิจารณาแล้วมันแยกได้ มันแยกได้คือความเข้าใจมันปล่อยได้ มันปล่อยทีละคราวแล้วก็เอา ๓ อย่างมารวมกัน แล้วมานั่งพิจารณา มันสัญญาทั้งนั้นนะ ถ้าอย่างนี้แล้วเขาเรียกว่าทางโลกทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างนี้แหละ ใครทำอะไรได้แล้ว ใครสร้างบ้านแล้วบ้านเราต้องสำเร็จตลอดไป ใครทำอะไรเสร็จแล้วมันก็จะเสร็จอย่างนั้นนะ แต่มันก็เสื่อมสภาพนะ นี่ก็เหมือนกัน เราเคยภาวนาได้ เราก็คิดว่าจะได้

ไอ้ที่ได้มันคืออดีต มันเป็นอดีตไปแล้ว แล้วปัจจุบันยังไม่มีหรอก ถ้าปัจจุบันต้องเป็นปัจจุบัน แล้วปัจจุบันทรงตัวไว้ไม่ได้ เป็นสมาธิแล้วมันใช้ปัญญาเดี๋ยวนั้น อะไรเดี๋ยวนั้น มันจะเป็นความจริง

อันนี้มันผิดตั้งแต่ต้น มันผิดตั้งแต่ต้นเพราะว่า แยกกายได้ แยกจิตได้ แยกเวทนาได้...ก็ได้ แล้วทำไม แยกได้ก็คือได้ เราเกิดมา เรานั่งอยู่นี่ เคยดื่มน้ำนมแม่มาทั้งนั้นนะ แล้วดื่มน้ำนมแม่แล้วทำไม ก็ดื่มน้ำนมแม่มาถึงมีชีวิตนี้มาไง พอโตขึ้นมาก็กินอาหารอ่อน พอโตขึ้นมา เราก็กินอาหารปกติ แต่ตอนเล็กๆ ดื่มน้ำนมแม่ทั้งนั้นนะ เลือด

ในอก ไอนี้ก็เหมือนกัน เริ่มตันแยกกายได้ ก็เริ่มตันภาวนาพื้นฐานใจ แล้วโตขึ้นไปทำ
อย่างไรต่อ อ้าว! แยกได้ก็คือแยกได้ แล้วทำอย่างไรต่อ

คนที่เขาภาวนาแล้วเขาจะเข้าใจว่า สิ่งที่ผ่านมาแล้วก็คือผ่านมาแล้ว แต่เวลา
พอผ่านมาแล้วเราคิดว่าเป็นสมบัติของเราตลอดไป อ้าว! ก็เราเกิดมาอย่างไรเราก็ไม่
ยอมพัฒนา ก็อยู่อย่างนั้น มันก็เป็นอย่างนั้น

อันนี้มันก็ไม่ใช่แล้ว ไม่ใช่เพราะอะไร ไม่ใช่เพราะว่า “จนผมนำ ๓ ส่วนนั้นมา
พิจารณารวมกัน”

“นำ ๓ ส่วนนั้นมาพิจารณารวมกัน” ถ้าเป็นการปฏิบัติจริงนะ เราพิจารณาใน
ปัจจุบันมันจะเกิดตามความเป็นจริงเป็นปัจจุบัน มันจะเกิดหรือไม่เกิด หรือเกิดแล้วมัน
เกิดแตกต่างกัน

ทีนี้ถ้า “ผมนำ ๓ ส่วนนั้นมาพิจารณารวมกัน”...อดีต คือสัญญาทั้งหมด

“จนเกิดความเข้าใจว่าทั้ง ๓ ส่วนนั้นแท้จริงแล้วมันก็มีลักษณะเหมือนกัน”

อ้าว! เราก็แยกสิ มนุษย์ผู้หญิงก็เป็นมนุษย์ผู้หญิง มนุษย์ผู้ชายก็เป็นผู้ชาย
เหมือนกัน มนุษย์ผู้หญิงก็ต้องเป็นผู้หญิงตลอดไป มนุษย์ผู้ชายก็เป็นผู้ชายตลอดไป

อ้าว! เวลาเขาตัดอวัยวะเป็นเฉพาะส่วนเอามาปนกัน มันไม่ได้บอกถึงหญิงชาย
แล้วมันเป็นอะไรล่ะ

นี่ก็เหมือนกัน ถ้ามันลักษณะเหมือนกัน “ลักษณะ ๓ ส่วนที่แท้จริงแล้วมัน
ลักษณะเหมือนกัน”

มันเหมือนกันอย่างไร พิจารณากาย กายมันย่อยสลายอย่างไร มันย่อยสลายแต่
ละครึ่งมันก็ย่อยสลายไม่เหมือนกัน ความเข้าใจของปัญญา ปัญญามีหยาบ มีกลาง มี
ละเอียด เวลาพิจารณาไปมันแตกต่างกัน แต่สิ่งที่ผ่านมาแล้วมันก็เป็นประสบการณ์
คนมีประสบการณ์มันก็แตกต่างกันไป อันนั้นพูดถึงการพิจารณานะ

ไอนี้พิจารณาอย่างนี้ เอาทุกอย่างมารวมกันมันใช้ไม่ได้ มันเป็นสัญญา มันเป็น
ความเห็นของตัว ไม่เป็นความจริงหรอก แค้ใจทย์มันก็ผิดแล้ว

ฉะนั้น “๒. เวลาผมกินข้าว ผมกินข้าวผมพิจารณาไป”

อันนี้โดยพื้นฐาน ใช้ เพราะอะไร เพราะเวลาพระจะฉันอาหาร พระยังต้องปฏิสังขาโย ถ้าพระนะ เวลาฉันอาหารไม่ปฏิสังขาโย เป็นอาบัติทุกกฏ พระบิณฑบาต ใช้ปัจจัย เวลาห่มผ้า ห่มผ้าเพื่ออะไร ห่มผ้าเพื่อกันความหนาว ห่มผ้าเพื่อกันร้อนกันยุง ไม่ได้ห่มเพราะสวยงาม จะฉันอาหาร ฉันของมูตรเนา เก็บไว้มูตรเนา ถ้าพระไปฉันอาหารนะ ไม่พิจารณาปฏิสังขาโยก่อน เป็นอาบัติทุกกฏ เพราะการฉันอาหาร เวลาพิจารณาไปมันจะได้ปัญญา มันจะได้ประโยชน์มหาศาลเลย

ฉะนั้น เวลาเรากินข้าว เรากินข้าว เราคิดถึงซี่ ว่ากินแล้วก็เป็นซี่ มันก็ถูกพระก็ทำ มันก็ถูก อ้าว! ถูกแล้วอย่างไรต่อ นี่ไง มันเบสิก มันเป็นเรื่องพื้นฐานนะ พื้นฐานทำให้คนมีปัญญาขึ้นมา พระยังต้องทำ พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เลย ปฏิสังขาโย การใช้สอยปัจจัย ๔ ต้องมีสติตลอด ต้องพิจารณา ถ้าการพิจารณา ถ้าเราพิจารณาด้วยมันก็ถูก มันก็ถูก เห็นไหม เด็กก็ต้องกินข้าว ผู้ใหญ่ก็ต้องกินข้าว ทุกคนก็ต้องกินข้าว กินข้าวก็ถูก แล้วทำอย่างไรต่อ กินข้าวเพื่อดำรงชีวิตไง แต่ถ้ามันเป็นความจริงล่ะ

“พอพิจารณาไปแล้วว่าเป็นซี่ทุกอย่างแล้ว ผมถึงเข้าใจว่ามันก็เป็นสมมุติทั้งหมด มันก็เป็นสมมุติ”

ครูบาอาจารย์ท่านเทศน์เป็นธรรมะนะ ท่านบอกมนุษย์กินซี่ อ้าว! ผักก็คือซี่ ไอ้กรณีนี้ถ้าอยู่ในวงกรรมฐานมันเป็นเบสิก มันก็เป็นพื้นฐาน พื้นฐานเลย

ทีนี้คนเราเวลาถ้ามันติด เวลากิเลสมันท่วมหัว มันจะกินแต่ของประณีต ของอะไร แต่สรรพสิ่งในโลกนี้มันก็เกิดมาจากดิน มันเกิดมาจากดิน ทุกคนก็กินดินทั้งนั้นนะ มันเกิดมาจากดิน การเพาะปลูกต่างๆ มันก็เกิดมาจากดิน เกิดมาจากสสาร เกิดจากแร่ธาตุ มันก็กลับไปสู่แร่ธาตุ ไอนี้มันเป็นวิทยาศาสตร์ ทุกอย่างมันก็เข้าใจได้ ถ้าเข้าใจได้ มันก็ถึงว่า “ผมก็เห็นว่ามันเป็นสมมุติ”...น่า! เห็นว่าเป็นสมมุติ ทุกอย่างเป็นสมมุติหมดเลย

กรณีอย่างนี้ คนที่ปฏิบัตินะ เวลาธรรมมันเกิด เวลาธรรมมันเกิดมันจะเข้าใจอย่างนี้ แล้วก็มีความมั่นคง จิตใจจะอาจหาญมาก สุดท้ายแล้วนะ เวลาวันเวลามันก็เสื่อมคลายไป มันก็เสื่อมคลายของมันไป ฉะนั้น เวลาการปฏิบัติ ในการปฏิบัติ ครูบาอาจารย์ ถ้าจิตใจอย่างนี้มันเริ่มต้นแล้ว ท่านจะคอยดูแล ท่านจะคอยให้มันเจริญออกงามขึ้นไป ถ้ามันเจริญออกงามขึ้นไป

สิ่งที่ทำมาๆ ไซ้ พื้นฐานนี้ไซ้ แต่คำว่า “ไซ้” แล้ว มันจะต้องพยายามประพฤติปฏิบัติให้เข้าสู่โลกุตตรธรรม อันนี้มันสุดมยปัญญา จินตมยปัญญา มันเกิดจินตนาการโดยพื้นฐาน โดยเบสิก แล้วจินตนาการไป

แล้วพอจินตนาการไป ดูลิ เวลาคนเขาอาบเหงื่อต่างน้ำ เขามีความทุกข์ยากมาก แต่คนถ้าเขามีสติมีปัญญานะ เขาก็ทำของเขาแล้วเขาวางของเขาได้ เขาก็ทำงานโดยไม่เป็นความทุกข์ความยาก

คนที่ทำงานด้วยความทุกข์ความยากคือทำด้วยความทวิภูมิมานะ ทำด้วยอัตตามันจมอยู่กับงาน ทุกข์นำดูเลย แต่คนที่มีจิตใจที่เป็นธรรมเขาก็ทำงานเหมือนกันนะ ทำงานเขาทำตามหน้าที่ จิตใจรักษาไว้ ทำตามหน้าที่ เขาก็ทำงานโดยไม่ทุกข์ไม่ยาก

นี่ก็เหมือนกัน สิ่งที่เราประพฤติปฏิบัติ ถ้าเราใช้ปัญญาของเรา ถ้ามันเห็นจริงๆ มันก็เป็นงาน เป็นงาน เราก็มอง แล้ววางแล้วทำอย่างไรต่อไปละ วางงานอย่างนั้น แต่จิตมันจะหมุนกลับมาข้างในใจ กลับมาก็มาเป็นประโยชน์ใจ

ที่นี้ “ผมเข้าใจว่าสิ่งนี้เป็นสมมุติทั้งหมด เพียงแต่เราให้ชื่อมัน”

มันก็เข้าใจ มันเป็นเบสิก มันเป็นพื้นฐานนะ ครูบาอาจารย์ท่านบอกว่า มนุษย์เกิดมากินดิน กินขี้ มันก็อย่างนี้ ปุ๋ยก็ขี้ ดูลิ ดูปุ๋ยคอก ก็ขี้ทั้งนั้นนะ แต่ให้เป็นประโยชน์กับผักหญ้า มันสวยงาม โอ้โฮ! มันงอกงาม น่ากินมาก เรากินเข้าไปแล้วก็เหมือนกัน ใ่อันนี้มันเป็นเบสิก มันเป็นพื้นฐาน พื้นฐานให้ใจคนอยู่ในกรอบใจ

ฉะนั้น พอถึงข้อที่ ๓ “เมื่อผมนำสมมุติคิดต่อ มันจึงเกิดความเข้าใจขึ้นว่าสภาพที่ผมเป็นอยู่ก็คือความเป็นมนุษย์นี่ก็เป็นสมมุติอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ทำให้เป็นสมมุตินั้นเนื่องจากมนุษย์เองก็ยังเวียนว่ายตายเกิด มนุษย์เป็นสมมุติอย่างหนึ่ง”

อันนี้มันจินตนาการไปหมดเลย ประสาเรานะ มันไม่เจอเป้จริง ถ้าเจอเป้จริง ทุกอย่างนี้เป็นสมมุติ มนุษย์ก็เวียนว่ายตายเกิด อาหารมันก็แปรสภาพ มันเป็นอนิจจัง มนุษย์ก็เป็นอนิจจัง มนุษย์เป็นสมมุติอันหนึ่ง มันเป็นปัญญาพินิจ ณะ มันเป็นปัญญาพินิจ

แต่ถ้าคนเขาเห็นนะ เวลาจิตมันเห็นของมัน เวลามันเห็นกาย มันสะท้อนกิเลส ถ้าเห็นกายตามความเป็นจริง เพราะจิตมันสงบก่อน เราทำสมาธิกันให้จิตมันสงบ พอจิตมันสงบแล้วจิตมันไปเห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม เห็นโดยจิต ไม่ใช่เห็นโดยจินตนาการ ไม่ใช่เห็นโดยคาดคิด ไม่ใช่เห็นโดยคาดหมาย

ไอนี้ผมเอามาคิด ผมเอามาปะติดปะต่อ...ไอนี้สัญญาทั้งหมด อย่างนี้ในวงกรรมฐาน ตรงนี้เขากลัวกันมาก เขากลัวว่ามันจะเป็นสัญญา

ดูสิ เวลาหลวงปู่มัน หลวงตาเวลาท่านเทศน์ เวลาหลวงตาท่านเทศน์ เวลาเข้าถึงโคลแมกซ์ ถึงสิ่งที่มันจำเป็น ท่านบอกตรงนี้สำคัญ ท่านข้ามเลย เพราะท่านกลัวเราไปจำใจ พอเราจำ เราจะสร้างภาพไป ยิ่งหลวงปู่มันเวลาท่านเทศน์นะ ท่านเทศน์แต่เหตุเลย หลวงปู่มัน หลวงตาบอก ครูบาอาจารย์ท่านบอกว่า หลวงปู่มันท่านไม่เคยประกาศตัวเองว่าท่านเป็นพระอรหันต์อะไรเลย

หลวงปู่มันท่านไม่เคยบอกว่าท่านมีคุณธรรมอะไรเลย แต่พระทั้งหมด พระทั่วประเทศ ทั้งทั่วโลก เชื่อว่าหลวงปู่มันเป็นพระอรหันต์ เพราะท่านไม่ได้บอกว่าท่านเป็นอะไรเลย แต่ท่านพูดถึงเหตุ เหตุอันนั้นมันจะบอกเลย ถ้าคนไม่มีคุณธรรมจะพูดถึงเหตุอย่างนั้นไม่ถูก ถ้าคนที่มีคุณธรรมเขาพูดถึงเหตุ

อย่างหมอ หมอเขาแนะนำเลย ยาอย่างนี้จะรักษาอย่างนั้น ใครเป็นโรคอะไร มา อ้าว! เอายาอันนี้ไป ไม่บอกว่าเป็นโรคอะไร แต่ให้ยาชนิดนี้มา รู้เลยว่าไอนี้เป็นโรคอะไร โรคอันนี้ต้องรักษาด้วยยาชนิดนี้

นี่ไง หลวงปู่มันท่านบอกจะให้ยาอย่างนั้นๆ ไอนี้คนที่เห็นหมอเขาารู้เลย อ้อ! ถ้าให้โรคอย่างนี้ แสดงว่าอันนี้เป็นไข้ ถ้าให้ยาอย่างนี้ อ้อ! ไอนั้นเป็นโรคชนิดหนึ่งที่ยามัน

จะเข้าไปให้ผลกับอย่างนั้น นี่ท่านพูดแต่เรื่องเหตุ ท่านไม่พูดเรื่องผลเลย เพราะเรื่องผลแล้ว คนเรามันจะเอาไปเป็นสัญญา

แล้วพอเป็นสัญญาขึ้นมาแล้วก็เหมือนเรา ครูบาอาจารย์ท่านเทศน์นะ คนบ้านเล็กทำความสะอาดบ้านง่าย ๆ คนบ้านใหญ่ทำความสะอาดบ้านยาก เพราะมันมีห้องมีหีบเยอะมาก คนมีการศึกษา คนมีความรู้มากเป็นอย่างนี้ แต่ถ้าคนเราไม่มีการศึกษา เราศึกษามาแต่การดำรงชีวิต แต่ปัญญาเราศึกษาธรรม เราชักษาได้ง่าย

นี่ก็เหมือนกัน เวลาศึกษา ศึกษาทางภาคปริยัติ ศึกษา ศึกษาма ยิงบ้านหลังใหญ่ ศึกษาмаรู้มาก เวลาปฏิบัติ ไฉนนั้นก็รู้แล้ว ไฉนนี้ก็รู้แล้ว ทุกอย่างรู้หมดเลย แต่ไม่รู้จักตัวเอง เพราะไม่เคยทำจิตให้สงบ ไม่รู้จักจิตของตัวเอง

รู้จักกิริยา รู้จักทางทฤษฎีที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอธิบายไว้ ทฤษฎีรู้หมดเลย แต่ตัวเองไม่รู้จัก ถ้าตัวเองไม่รู้จัก เราจะไปเอาทฤษฎีนั้นเป็นของเราได้ไหม

นี่ก็เหมือนกัน ถ้ารู้จักตัวเราเอง ตัวเราเองฝึกหัดทฤษฎีนั้น ตัวเองฝึกหัดให้มันเป็นจริงขึ้นมา ถ้าฝึกหัดเป็นจริงขึ้นมามันจะเป็นความจริง ถ้าเป็นความจริงนะ สิ่งที่ถามมานี้จะอายุเลยละ สิ่งที่ถามมานี้มันเบสิก มันพื้น โอ้โฮ! มันเป็นความจำทั้งนั้นเลย

“ผมจึงเอาสมมุตินั้นมาคิดต่อ”

โอ้โฮ! นี่ตายเลยนะ เพราะว่าเวลาหลวงปู่มันท่านเทศน์ท่านยังไม่ให้จำเลย ยิ่งหลวงตาเทศน์นะ อะไรที่สำคัญนะ ท่านบอกว่า “พูดแค่นี้ เตียวมันจำ” ท่านไม่บอกเลย

แต่ไปเอาสมมุติมาคิดต่อ “ผมจึงมีความเข้าใจขึ้นมาว่า”

โอ้โฮ! ตายเลย

มันก็เหมือนเราจะรักษา ตอนนี้อีโบล่า เขาต้องคาดปาก เขาต้องไม่ให้เชื้อไวรัสนี้สูดเข้าไปในร่างกายเลย แต่นั่นบอกว่าไปเอาเชื้ออีโบล่าเข้ามาพิจารณา เชื้อโรคโง่ สัญญาโง่ ผมก็เลยเอาอีโบล่าเข้ามาป้ายจุมูกเลย แล้วผมก็เอาเชื้ออีโบล่ากลืนเข้าไปเลย พิจารณาว่ามันจะติดโรคหรือเปล่า ก็ผมเอาสมมุติมาคิดต่อ สมมุติมาคิดต่อ เพราะว่าเขาคิดว่าสิ่งนั้นเป็นสมมุติใช่ไหม แล้วผมก็เอาสมมุติมาคิดต่อ

แต่ถ้าเป็นการปฏิบัตินะ เราทำตามสมมุติแล้วเราก็สลดสังเวช แล้วทำใจให้สงบ คือสร้างร่างกายให้แข็งแรง เชื้ออีโบลามันทำให้คนตาย แล้วตอนนี้เขากำลังจะป้องกัน แล้วไวรัสมันจะไปทั่วโลก เขาจะต้องป้องกันไม่ให้เข้าถึงตัวเลย

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราจะปฏิบัตินะ เราก็ต้องทำร่างกายให้แข็งแรง เห็นไหม พุทโธๆ หรือใช้ปัญญาอบรมสมาธิ ให้เกิดสมาธิ ให้ร่างกายแข็งแรง พอแข็งแรง ป้องกัน ป้องกันเชื้ออีโบลาคือกิเลส แล้วถ้าจิตสงบแล้วเราค่อยจับ เชื้ออีโบลามันแพร่มาจากอะไร แล้วมันจะเข้าสู่ร่างกายเราอย่างไร มันจะเข้าสู่ร่างกายคนอย่างไร นี่จะป้องกัน

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเกิดปัญญาขึ้นมา หนึ่ง ต้องให้ร่างกายแข็งแรงก่อน แล้ว ต้องป้องกันตัวเองด้วย ป้องกันตัวเองด้วยสติ ป้องกันตัวเองไม่ให้เชื้อโรคเข้ามา

แต่ที่บอก “ผมไปเอาสมมุติมาคิดต่อ” ไปเอาเชื้ออีโบลากลิ่นเข้าไปเลย ไวรัส หรือ สูดเข้าไปเยอะๆ แล้วจะพิจารณามันเข้าปอดหรือเปล่า เออ! แล้วก็บอกว่า “ผมก็เลยเข้าใจว่าการเกิดการตาย ผมเข้าใจไปหมดเลย”

มันเกิดจากเริ่มต้นผิด สิ่งที่เราเอามาคิดต่อ คำว่า “คิดต่อ” ก็คือโลก คือสัญญา “จนผมเข้าใจว่า” ถ้าเข้าใจว่า เข้าใจว่าอย่างไรละ “เข้าใจว่า” มันก็มีสมมุทัย “เพราะผมเข้าใจว่า” ผมกับความเข้าใจก็คนละเรื่องแล้ว

“สิ่งที่ว่าสภาพอย่างนี้มันเป็นมนุษย์ มนุษย์ก็เป็นสมมุติอย่างหนึ่ง เพราะเหตุนี้ มนุษย์ก็ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ก็เป็นสมมุติอันหนึ่ง”

เวลาแรธาตุมันแปรสภาพไป มันทุกข์มันยากไหม หินมันย่อยสลายไป บ้านเรือนเวลาเราสร้างขึ้นมา คนที่มีความสุขใจก็คือเจ้าของบ้าน เวลาไฟไหม้บ้าน ไร้อันเจ้าของบ้านทุกขใจมากเลย

อันนี้ก็เหมือนกัน สิ่งที่ว่าเรากินอาหาร มันเป็นสมมุติอันหนึ่ง ทุกอย่างเป็นสมมุติอันหนึ่ง แล้วบอกว่าชีวิตเราก็เป็นสมมุติอันหนึ่ง แต่มันมีชีวิต มันมีความรู้สึก ชีวิตเรามีความรู้สึกนะ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เกิดขึ้นมาก็อยากตียากเด่น ตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่อยากประสบความสำเร็จ เวลาตายไปก็ตีโพยตีพาย แต่อาหารเวลาเคี้ยวกิน มัน

ไม่ร้องให้ด้วย สัมตำมันไม่ร้องให้เลย สัมตำเอามาบดมันก็ยังเฉยๆ เลย มันไม่เห็นเสียใจเลย

เราบอกว่า สิ่งที่ว่าสมมุติอันหนึ่งที่เราพิจารณา มา กับสมมุติอันหนึ่งในชีวิตมัน แตกต่างกันแล้ว เห็นไหม แต่เราก็ไปว่ามันเหมือนกันไง ก็มีค่าเท่ากันไง เหมือนกันไง เพราะว่าเราคิดประสาเรา คิดแบบวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์แกก็เลสไม่ได้

แต่ถ้าจะให้แกก็เลสได้ เราต้องทำใจให้สงบก่อน รู้จักตัวตนของเรา มันมีหยาบมีละเอียดย สิ่งที่เป็นแร่ธาตุก็คือเป็นแร่ธาตุ ร่างกายนี้มันทุกข์ไม่ได้ ร่างกายนี้ ร่างกายไม่มีชีวิต มันเป็นธาตุ ๔ สิ่งที่มีสุขมีทุกข์ก็คือใจของเรา ใจเป็นนามธรรม อู้ย! มันอีกชั้นหนึ่ง

ไอ้มันนี้เป็นแบบเหมือนนักวิทยาศาสตร์ ที่ไอน์สไตน์มันบอก ถ้าให้เลือกนับถือศาสนาได้ จะเลือกนับถือศาสนาพุทธ แต่ตอนที่เขาเป็นยิว เขาก็ถือพระเจ้าของเขา เขาก็ตายไปแล้ว เขาบอกถ้าเขามีโอกาสเลือกได้ เขาจะเลือกนับถือศาสนาพุทธ แต่เขาเป็นยิว เขาก็นับถือพระเจ้าของเขา เขาก็ตายไปแล้ว

ไอ้นี้ก็เหมือนกัน ถ้าเราว่าเป็นสมมุติ เราคิดของเราได้ เราคิดมันก็เป็นโลก เป็นแบบไอน์สไตน์ ไอน์สไตน์มันตายไปแล้ว มันบอกเลย มันอยากนับถือศาสนาพุทธด้วย แล้วมันก็ตายไปแล้ว ไอ้นี้ก็เหมือนกัน เข้าใจแล้ว รู้แล้ว มันก็รู้แบบวิทยาศาสตร์ รู้แบบแร่ธาตุ มันไม่รู้แบบชีวิต ไม่ได้รู้แบบความรู้สึกจากจิตวิญญาณ มันเป็นอย่างนี้ข้อที่ ๓

ความผิดมันมีทุกข้อเลย คือมันคิดแบบโลก คิดแบบวิทยาศาสตร์ไง มันไม่ได้คิดแบบธรรมเลย เพียงแต่ว่าถามปัญหาเรา แล้วเราตอบปัญหาไป มันก็ล้อกันมาตลอด

“๔. ผมได้นำความรู้ความเข้าใจทั้งหมดที่ผ่านมามาติดต่อ”

มาติดต่ออีกแล้ว

“ผมจึงเกิดความเข้าใจขึ้นมาว่า เหตุเพราะว่าเราเข้าไปรับรู้ความไม่รู้ จึงทำให้เราเกิดความสงสัย ผมจึงคิดว่า”

ไอ้ความรู้ความไม่รู้ ตัวเองยังเป็นสองอยู่ ถ้าเป็นยังเป็นสองอยู่ มีรู้กับไม่รู้ แล้วก็คิดของเราไปตลอด มันก็มีปัญหาไปตลอด

ที่แรกก็บอกว่าพิจารณาจนเป็นความไม่รู้ คือมันเจียบหายหมด คือไม่รู้อะไรเลย ก็บอกว่า ถ้าไม่รู้คืออวิชา

ก็พิจารณาผู้รู้ พอพิจารณาผู้รู้เสร็จแล้วทุกซึกกลับเป็นของเราอย่างเก่า

เออ! เพราะอะไร เพราะมันผิดมาตั้งแต่ต้น มันสับสนมาตั้งแต่ต้น เห็นไหม “ผมจึงเกิดความเข้าใจว่า ความไม่รู้มันเป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง เป็นอนัตตา ความไม่รู้เป็นอนัตตา”

อ้าว! ความไม่รู้เป็นอนัตตาได้อย่างไร ความไม่รู้ อนัตตาก็เป็นอนัตตา

“แล้วความไม่รู้เป็นอนัตตา เพราะแม้แต่อนัตตามันก็ยังเป็นอนัตตา”

อืม! ไปใหญ่เลยนะ ไปใหญ่ไปเลย

“พิจารณาความไม่รู้ พิจารณาผู้รู้จนเป็นไม่รู้”

มันสับสนนะ มันสับสน นี่พูดถึงนะ เรามีการศึกษาทางโลก แต่นักบวช ดูพระเขาจบ ๙ ประโยค เขาเข้าใจเรื่องบาลี คำสอนในพระไตรปิฎกมันจะมีขั้นตอนของมัน

แล้วเรากรรมฐานไง เรากรรมฐาน เราจะประพฤติปฏิบัติ เราจะเอาความจริง เอาความจริงมาถกแถลงกันเพื่อเข้าสู่ความจริง ฉะนั้น สิ่งที่ว่าเราภาคปฏิบัติ ภาคปฏิบัติจะเอาความจริง คือเอาประสบการณ์จริงมาคุยกัน

ที่นี้ประสบการณ์จริงมาคุยกัน มันก็เป็นประสบการณ์จริงมาคุยกัน ที่นี้เวลาคุยกันในสาธารณะ เราคุยกันสาธารณะ ผู้ที่เขามีความรู้เขาฟังแล้วเขาหัวเราะ อะไรเดี๋ยวก็ไม่รู้ เดี่ยวก็ผู้รู้ ไอ้ผู้ถูกรู้ เอ๊ะ! เขาบอกอย่างนี้มันเป็นโหวหาร พวกนี้พวกเล่นลิ้น

แต่ถ้าปฏิบัติจริง เขารู้จริงของเขา พอรู้จริง มันมีองค์ความรู้ มีองค์ความรู้ เขาจะอธิบายเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไป เขาไม่สับสนนะ เขาไม่สับสน มันจะเริ่มต้นจากอะไรใช่ไหม แล้วเข้าไปสู่ความรู้จริงมันเป็นอย่างไร

ไอ้นี้เตี๋ยวลิกไปพลิกมา พลิกมาพลิกไป พลิกมาพลิกไป

ผู้ที่เขาศึกษาทางทฤษฎี ผู้ที่เขาศึกษาทางบาลีเขาหัวเราะ เขาหัวเราะนะ พวกพระปฏิบัติไม่มีการศึกษา ไม่มีการศึกษาก็ไม่มีองค์ความรู้ ไม่มีองค์ความรู้แล้วก็มาพูดธรรมะ พอพูดธรรมะก็เงาใจกันอยู่อย่างนี้ นี่ความเห็นของผู้ที่ศึกษาทางบาลี

แต่ในทางปฏิบัติ บาลีมันเป็นธรรมวินัย มันเป็นการชี้ นำ บอกเข้ามาสู่ ความรู้สึกอันนี้ ถ้าเราปฏิบัติเข้ามาความรู้สึกอันนี้ มันเข้าใจหมดเลย แล้วมันเข้าใจหมด ถ้าเข้าใจหมดนะ สิ่งที่ไม่รู้ก็คือไม่รู้ แล้วถ้ามันรู้ มันไม่เป็นอย่างนี้

ถ้ามันรู้ จิตถ้ามีสัมมาสมาธิ จิตมันแข็งแรง ไม่เอาเชื้ออีโบลามาเข้ามา ต้องป้องกัน มันไว้ แล้วทำจิตให้มันคง พอจิตมันคง พอมันจับกาย จับเวทนา จับจิต จับธรรม มันก็จับไวรัสแล้วพิจารณา พิจารณาแยกแยะว่า ไวรัสมันมีผลอย่างไร มันจะมียาสิ่งใดไป ต่อต้านมัน แล้วมันจะทำอย่างไรให้สร้างวัคซีนขึ้นมา วัคซีนเวลาฉีดเข้าไปแล้ว ป้องกันไม่ให้เชื้ออีโบลากើงขึ้นมากับเรา ถ้าเชื้ออีโบลากើงขึ้นมาแล้ว เราจะรักษา ป้องกันมันอย่างไร เขาจะคิดยาของเขาได้ ยาของเขาจะปราบเชื้ออีโบลามา เขาจะฆ่าเชื้ออีโบลามาให้มันตายไป มันก็จบ เห็นไหม พอมันจบขึ้นมา มันไม่เป็นอันตรายแล้ว

“ก็มันเป็นอันตราย ในอันตรายก็เป็นอันตราย”

สัสน อนัตตามันเป็นอันตราย กุปปธรรม อกุปปธรรม สพุเพ ธมฺมา อนตฺตา สภาวธรรมทั้งหลายเป็นอันตราย แต่พอพิจารณาจบสิ้นไปแล้ว เชื้ออีโบลาก็ได้ทำลาย มันแล้ว วัคซีนที่ป้องกันเชื้ออีโบลามา เราก็ดูสร้างขึ้นมาแล้ว แล้วเราป้องกันให้ร่างกาย แข็งแรงขึ้นมา ร่างกายก็ป้องกัน แข็งแรงขึ้นมาแล้ว เราพ้นจากเชื้ออีโบลามาแล้วมันก็คงที่ของมัน นี่สิ่งนี้เป็นธรรม ไม่ใช่อันตราย ไม่ใช่ ไม่ใช่

อนัตตามันเป็นความแปรสภาพของมัน มันต้องผ่านการแปรสภาพ พระพุทธเจ้า สอนเรื่องอนัตตา พระพุทธเจ้าสอนเรื่องกระบวนการ กระบวนการของจิต กระบวนการที่มันพัฒนา จิตที่มีกิเลส มันทำความสงบของใจเข้ามาได้อย่างไร พอใจสงบ สัมมาสมาธิ มันใช้ปัญญา เห็นไหม งานชอบ เพียรชอบ ระวังชอบ สติชอบ ปัญญาชอบ ความชอบธรรม ๘ อย่าง ความชอบธรรม ๘ อย่างมันพร้อมกันโดย อารมณฺ์เดียว เพราะอารมณฺ์เดียวมันถึงมรรคสามัคคี มรรคสามัคคีคือความสมดุลของ

มัน ความสมดุของกิ้งก้านสาขาขึ้นมาสุมดุของมัน แล้วมันสมุจเฉทปทาน มันเป็นความจริง มันไม่ใช่ผู้รู้ สิ่งที่ถูกรู้

มันมีกระบวนการ มีกระบวนการของมรรค จับเหตุ เห็นใหม่ ทุกข์ควรกำหนด จับตัวทุกข์พิจารณาแยกแยะ ทุกข์ควรกำหนด สมุทัยควรละ สมุทัยคือเชื้อโรค สมุทัยคือกิเลส พอมันแยกแยะขึ้นไป มันสำรอกมันคายสมุทัย คายต้นเหตุความทะยานอยาก ด้วยมรรค พอด้วยมรรค มรรคทำลายสิ้นสุดไปแล้วเกิดนิโรธ นิโรธะ ดับหมด รู้หมด รู้หมดมันก็เป็น ดับหมด ดับอะไร

ไม่ใช่ดับแบบไม่รู้ ดับแบบผู้รู้ ไม่ใช่

ชัดเจน ถ้าเป็นอกุปปธรรม อันนั้นสมบุรณ์ของมัน กระบวนการมันเป็นแบบนี้ นี่มันแบบว่ามันพูดของมันไปเรื่อยไป

“๕. การพิจารณาผู้รู้” เขาพูดมาเรื่อย เขาบอกว่า หลวงพ่อห้ามตอบนะ หลวงพ่ออย่าประจานผมนะ ผมนี่นักปฏิบัติมาก หลวงพ่ออย่าประจาน

ถ้าอย่าประจานก็ไม่ต้องเขียนมา เพราะบอกแล้วว่าไม่ต้องเขียนมา ให้ปฏิบัติให้รู้จริงมา ไม่ใช่เขียนมา วันนั้นมาก็ให้กลับ ให้กลับก็เลยเขียนมา เขียนมาบอกหลวงพ่อดังรับรู้ ผมปฏิบัติแล้ว หลวงพ่อรับรู้แล้ว ฉะนั้น ถ้าผมไปที่ไหนมาผมบอกว่าพระสงฆ์รับประกันผมแล้ว

ฉะนั้น เขียนมาแล้ว ถ้าไม่ให้ตอบก็ไม่ต้องเขียนมา ถ้าเขียนมา เขียนมามันเป็นประเด็นแล้ว

สนนินยฐานเอา นี้สนนินยฐานเอา สนนินยฐานคือเดา นี่คือการคาดเดา ผู้ใดปฏิบัติธรรมคาดเดาก็ได้ธรรมะคาดเดา ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มันเป็นอันเดียวกัน มันเป็นอันเดียวกัน ถ้าอันเดียวกันแล้วมันจะไม่มีการโต้แย้ง ไม่มีขัดแย้งกัน แต่ถ้ามันไม่เหมือนกันมันก็เป็นอย่างนี้

“๕. ในเมื่อพิจารณาผู้รู้ พิจารณาดังนี้ ในขณะที่ผมเข้าใจ เมื่อผมรู้จักความไม่รู้และทำลายความไม่รู้แล้ว ผมคิดว่า ในขณะที่อยู่ในลำดับของพระอรหันต์ตผล อันนี้มัน

เป็นความคิดของผมเอง มันเกิดความรู้ความเข้าใจ ผู้รู้ทำลายความไม่รู้แล้วเป็น
อรหัตตผล”

มันไม่มี มันไม่มี เห็นไหม

หลวงตาท่านไปถามหลวงปู่แหวน เวลาถามหลวงปู่แหวนว่า เริ่มต้นการ
พิจารณา พิจารณาอย่างไร หลวงปู่แหวนท่านตอบเลย พอตอบเสร็จ มันเข้าทางแล้ว
พอเข้าทาง ท่านก็ถามต่อเลย ถามต่อ หลวงปู่แหวนตอบอีก ๔๕ นาที ตอบถึงอวิชา
ตอบถึงจบสิ้นเลย เห็นไหม ตอบจบเลย

แล้วเวลาหลวงปู่แหวนท่านพูดจบแล้ว ท่านบอกหลวงตานะ “มหา มหามีอะไร
โต้แย้งขัดแย้ง โต้แย้งมาเลย” นี่ ธรรมสภาจุฬา เอตมฺมงฺคฺลฺมฺตฺตฺมฺ

หลวงตาท่านเป็นลูกศิษย์หลวงปู่มัน ท่านก็เห็นหลวงปู่แหวนเป็นลูกศิษย์
หลวงปู่มัน ท่านมีชื่อเสียง แต่ท่านยังไม่เคยโต้คุยกับหลวงปู่แหวน ท่านก็อยากจะรู้
ภูมิว่ามันเป็นจริงหรือเปล่า

เวลาไปสนทนาธรรม มันเป็นธรรมสภาจุฬา คือว่ามันเป็นธรรม เป็นธรรมคือว่าผู้
ที่มีคุณธรรมด้วยกันสนทนาธรรมกัน ทีนี้พอสนทนาธรรมเสร็จแล้ว หลวงปู่แหวนท่านไม่
เกิดทิฏฐิมานะ ท่านไม่เกิดว่าท่านเป็นพระผู้ใหญ่ มหาเป็นพระผู้น้อย ถ้าพระผู้น้อยมา
ถามพระผู้ใหญ่ มันแบบว่ามันไม่ให้เกียรติกัน หลวงปู่แหวนท่านไม่ได้คิดอย่างนั้นเลย
หลวงปู่แหวนท่านพูดเลย “มหา มหาสงสัยอะไรไหม มหามีอะไรโต้แย้งไหม ถ้ามีอะไรโต้แย้ง
ให้โต้แย้งมานะ เพื่อความสะอาดบริสุทธิ์ของธรรม”

ไม่ใช่ว่า โอ้ย! พอมหามาถามแล้ว พอเราตอบเสร็จแล้ว “มหา มหานี้มาถามได้
อย่างไร ฉันเป็นพระผู้ใหญ่ โอ้ย! มหาเป็นพระผู้น้อย มาถามพระผู้ใหญ่ได้อย่างไร...
ไม่มีเลย

“มหา มหามีอะไรไหม มหามีความสงสัยไหม มีความคิดเห็นต่างไหม ถ้ามี
ความคิดเห็นต่างให้โต้แย้งมา”

หลวงตาท่านเป็นธรรมนะ ท่านกราบ เพราะว่าท่านเป็นพระผู้ใหญ่ เคารพด้วย
อาวุโส ภัณฑะ กราบหลวงปู่แหวน “ผมไม่โต้แย้งหรอกครับ ผมไม่มีความสงสัยหรอกครับ

แต่ผมอยากหาฟังธรรมแบบนี้ ผมอยากฟังธรรม อยากเห็นของจริง อยากได้รู้ใน
ธรรม” กราบหลวงปู่แหวน แล้ว ๒ คนก็หัวเราะด้วยกันคึกคัก

ที่ธมฺมสภาจฺฉา เอตมฺมงฺคฺลมฺตฺตมํ มันไม่มีความโต้แย้งเลย ธรรมก็คือ
ธรรม ไม่มีอาวุธ ไม่มีกันต๊ะ ไม่มีสูง ไม่มีใหญ่ ไม่มีเล็ก ไม่มีโต ไม่มีเลย ธรรมก็
คือธรรม มีความเสมอภาคกันด้วยความเป็นธรรม พอเป็นธรรม พอจิตใจเป็น
ธรรมแล้วมันไม่มีการลบล้างใจตั้งแต่ต้น มันไม่มีการทดสอบ ไม่มีการทดลอง
ทั้งสิ้น แต่ในเมื่อธรรม อยากฟังธรรม มันก็จบ ถ้าเป็นธรรมมันเป็นแบบนี้

แต่ถ้าเราคิดของเราเอง เราพิจารณาของเราเอง มันก็เลยเป็นโลกๆ อย่างนี้
ถ้าเป็นโลกๆ อย่างนี้มันก็มีผลไง “ผมก็คิดว่า ผมทำลาย ผมพิจารณาผู้รู้ ผู้ไม่รู้แล้ว ผม
ก็เข้าใจว่าสิ่งนี้มันเป็นอรหัตตผล ผมเข้าใจว่า ในขณะที่ผมอยู่ในอรหัตตผล และผมก็ยัง
มั่นใจว่าสิ่งที่ผมไม่มีความสงสัยในอรหัตตผลของผมเลย”

แล้วก็บอกว่าไม่ให้ตอบด้วยนะ ไม่ให้ตอบ

แล้วเขาว่า “ด้วยเหตุนี้อรหัตตผลมันก็ยังเป็นอนัตตา”

ถ้าด้วยเหตุผลว่าอรหัตตผลของผมยังเป็นอนัตตา เพราะว่าเขาว่าเขาได้
อรหัตตผลแล้ว แต่มันก็ยังมีการเปลี่ยนแปลง

คำพูดของเขามันขัดแย้งกันเอง เขาว่าเขาได้อรหัตตผล แต่พิจารณาไปแล้ว
อรหัตตผลมันก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ พออรหัตตผลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ มันก็ไปเข้า
กันว่าอรหัตตผลก็เป็นอนัตตา

ถ้าอรหัตตผลเป็นอนัตตา มันไม่ต้องคิดอะไรมากเลยถ้าคนมีเขาวนั้หน้อย
เดียว เพราะก่อนหน้านี้มันมีการโต้แย้งกันว่า นิพพานเป็นอนัตตาหรือนิพพานเป็น
อนัตตา สังคมโลกเขาโต้แย้งกันมาตลอด

มีนักปฏิบัติกลุ่มหนึ่งเขาบอกว่านิพพานเป็นอนัตตา แล้วมีพวกปริยัติที่เขา
ศึกษาบาลีมาแล้ว ในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า สัพฺเพ ธมฺมา

เป็น อนัตตา ก็มีการโต้แย้งกันระหว่าง ๒ ทฤษฎีว่า นิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา แล้วโต้แย้งกันไปโต้แย้งกันมาด้วยทฤษฎีด้วยมุมมอง

มันไม่จบหรือ ปรัชญามันไม่จบหรือ นักปราชญ์กับนักปราชญ์ ปัญญามันมาก พอปัญญามันมาก มันก็หาเหตุผลมาขัดแย้งกันตลอด ไม่มีวันจบหรือ

ทีนี้มีคนมาถามหลวงตา หลวงตาท่านมีภูมิของท่านนะ ท่านก็แสดงความจริงของท่านบอกว่า นิพพานไม่เป็นทั้งอัตตาและอัตตา

เพราะว่าอนัตตามันก็เป็นอนัตตาสมบูรณ์ในตัวมันเองอยู่แล้ว เพราะ สัพพะธมฺมา อนัตตา กิริยา สรรพสิ่งในโลกนี้มันเป็นอนัตตา อัตตา อัตตาก็อัตตาตัวตน เพราะมีอัตตา เพราะมีภพ เพราะมีอัตตาถึงมีเรา เพราะอัตตามันถึงมีภพ เพราะภพ เป็นอัตตา มันก็เวียนว่ายตายเกิดไง เพราะมีอยู่ มันก็ไปของมันไง

แต่เวลานิพพานไม่มีทั้งอัตตาและไม่มีทั้งอนัตตา เพราะนิพพานก็คือ นิพพาน เพราะนิพพานก็คือนิพพาน อัตตาก็คืออัตตา อนัตตาก็คืออนัตตา ทำไม นิพพานต้องไปเข้าอัตตา นิพพานต้องไปเข้าอนัตตาด้วยละ

อ้าว! มันคนละเรื่องกัน อนัตตาคือสัจธรรมที่มันแปรสภาพ มันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้ว อัตตา อัตตาคงก็มีทิวฐิมานะ ทิวฐินี่อัตตา คนมีความรู้ความเห็นนี่คืออัตตาของมัน อ้าว! มันก็มีของมันอยู่อย่างนั้นละ คือมันคนละชื่อ คนละเสียง มันคนละความหมายกันอยู่แล้ว นิพพาน นิพพานก็คือนิพพาน อ้าว! นิพพาน ก็คือนิพพาน ก็จบไป

นี่บอกว่า “อรหัตตผลมันก็ยังเป็นอนัตตาเหมือนกัน”

ไม่ต้องถามเราเลย ไปเก็บตกเอาที่เขาโต้แย้งกันนะ เก็บตกที่สังคมเขาแบ่ง ผักแบ่งฝ่ายแล้วโต้แย้งกันนะ แล้วไปจับคำพูดของเขามาไตร่ตรอง มันก็จะเข้าใจได้ แล้วว่าสิ่งนี้จริงหรือไม่จริง เพราะสิ่งนี้จริงหรือไม่จริง เขาถึงได้ถามกลับมาไง

“นี่คือผลการปฏิบัติของผม ตอนนี่ผมก็ยังเชื่อในสิ่งที่ผมรู้ครับ ผมก็ยังเชื่อว่า นิพพานมันเป็นอนัตตา อรหัตตผลมันเป็นอนัตตา”

เขายังเชื่อของเขา ถ้ามันเชื่อของเขาก็จบไป

ทีนี้เพียงแต่ว่า “คำถามนี้ขออนุญาตหลวงพ่อก็ไม่ต้องตอบครับ”

เพราะเขามีความเชื่อของเขาอย่างนั้น แล้วถ้าเขียนมาอย่างนี้ปั๊บ ก็ให้เราอ่านปั๊บ แล้วเราก็เก็บไว้ แล้วเขาอยู่ที่บ้านเขาคิดว่า โอ๊ย! หลวงพ่อก็อ่านแล้วเนาะ หลวงพ่อก็มีความเห็นเหมือนเรานะ มันก็จะเป็นนิพพานเป็นอนัตตาอย่างนี้ตลอดไป แล้วก็ยังเชื่อมั่นว่าเราเป็นพระอรหันต์ตลอดไป

ถ้ามันเป็นพระอรหันต์จริงนะ โอโห้! กว่าพระอรหันต์จะเกิดแต่ละองค์มันแสนทุกข์แสนยาก ถ้ามันเป็นได้จริง เราก็ภูมิใจมากถ้ามันเป็นได้จริง

แต่นี่มันไม่จริง เพราะอะไรรู้ไหม เพราะที่ว่ามันก็ไม่จริง เขาเรียกโจทย์ ที่มาคือโจทย์ ถ้าโจทย์มันผิด คำถามมันตั้งไว้ผิด คำตอบมันจะถูกได้อย่างไร นี่ก็เหมือนกัน เริ่มต้นจิตใจมันไปค้นคว้ามาสิ่งที่ผิด แล้วมันจะถูกได้อย่างไร นี่ถึงว่า สันนิษฐานเอา

คำว่า “สันนิษฐาน” สันนิษฐานโดยกิเลสนะ สันนิษฐานโดยกิเลส เพราะว่าเราไม่มีเบสิกทางนี้ ผู้เขียนไม่มีเบสิกศึกษาในทางธรรม แต่ถ้าศึกษาทางโลกก็เรื่องของเขา

แต่สำหรับเรา เบสิกของเรา เบสิกของเราก็คือเราหลงมาเยอะ เพราะการปฏิบัติ เริ่มต้นทุกคนก็ล้มลุกคลุกคลานมาทั้งนั้นนะ เพราะการปฏิบัติของคน การปฏิบัติของคนก็คนมีกิเลสทั้งนั้นนะ มันต้องมีความผิดพลาดเป็นธรรมดา แล้วจิตใจของคนหยาบละเอียดมันจะยอมรับเหตุรับผลหรือไม่ ถ้ายอมรับเหตุและผล มันถูกต้อง

อย่างที่ว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีใครง่ายๆ ยออปบั้นท่านขนาดไหนท่านก็ไม่สนใจ ท่านก็ยังมีความทุกข์อยู่ จนท่านมาประพฤติปฏิบัติของท่านเอง เวลากิเลสมันออกไปจากใจของท่านเอง ท่านถึงยอมรับความเป็นจริง ตรัสรู้เองโดยชอบ ไม่มีครูมีอาจารย์

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราปฏิบัติเรายังมีความสงสัยอย่างนี้ มีความสงสัยอย่างนี้ มหาศาลเลย แสดงว่า มีวาสนาก็มีวาสนาอยากปฏิบัตินะ แต่มันก็ยังมีมีความสงสัยสงสัยอย่างนั้น

คำว่า “สงสัย” นี่นะ กิเลสทั้งนั้นเลย ถ้ายังสงสัย เขาไม่เอามาเป็นผลหรือ ในวงปฏิบัติเขามีกัน ในวงปฏิบัติ เพราะว่าในวงปฏิบัติเวลาโต้แย้งกัน เวลาหลงตาทำกันไปคุยกับหลวงปู่ชาวอย่างนี้ อาจารย์สิงห์ทองกับหลวงตาคุยกันอย่างนี้ หลวงตาคุยกับหลวงปู่คำคืออย่างนี้ พระอรหันต์กับพระอรหันต์คุยกัน เวลาเขาคุยกันด้วยธรรมะ เขาถกกันเต็มที่เลย เพื่อจะให้ความสะอาดบริสุทธิ์

ไฉนไม่ต้องถกหรือ ตัวเองบอก นั่นผมก็สงสัย ผมสงสัยแล้วผมก็พิจารณาต่อ แล้วผมก็เอาความสงสัยนั้นมาพิจารณา

มันไม่ใช่ ถ้ามันไม่ใช่ มันก็เป็นความเห็นของเขา ถ้าความเห็นของเขา แล้วมันอยู่ที่วาสนาของคนนะ จะนั่น สิ่งนี้ถึงว่า ถ้าสันนิษฐานโดยกิเลสเป็นแบบนี้ นี่สันนิษฐานโดยกิเลส แล้วถ้าเขามีสังคม ถ้าสังคมของเขาเขื่อนั่นก็โอเค เรื่องของสังคม วุฒิภาวะของเขา

แต่โดยกรรมฐาน โดยครูบาอาจารย์ของเรา โดยที่เราปฏิบัติ ถ้าผู้ปฏิบัติจะเริ่มต้น เห็นใจทั้งนั้นนะ ใครปฏิบัติแล้วทุกข์แล้วยากก็พยายามจะให้กำลังใจ พยายามจะดูแลกัน

แต่ถ้าเขาปฏิบัติ เขาถึงอรหัตตผล อรหัตตผลของเขายังเป็นอนัตตาอยู่ เขายังมีความเชื่อมั่นของเขา ไฉนมันก็เป็นความเห็น เป็นมุมมองของเขา ถ้าใครมีทิวฐิมาณะอย่างใดมันก็เป็นเรื่องของเขา ถ้าใครมีอำนาจวาสนาสามารถแก้ได้ มันก็เพื่อประโยชน์ ถ้าไม่สามารถแก้ได้ มันเป็นกรรมของสัตว์

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะรื้อสัตว์ชนสัตว์ คนที่คัดค้านคัดง้างกับธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเยอะเยอะไป เพราะวานิสัยวาสนา

เวลาพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะไปหาสัญชัยใจ “ในโลกนี้คนโง่มากหรือคนฉลาดมาก” นี่สัญชัยถามพระสารีบุตร

พระสารีบุตรบอกว่า “ในโลกนี้คนโง่มาก”

“ฉะนั้น เธอไปอยู่กับคนฉลาดเถิด คนฉลาดก็กลุ่มเดียว ลูกศิษย์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราจะอยู่กับคนโง่” คนโง่คือมันไม่มีหลักมีเกณฑ์ พูดสิ่งใดก็เชื่อไปอย่างนั้น

ไอนี้ก็เหมือนกัน ถ้าย้อนกลับมาที่เราปฏิบัติ ในสังคมของเรา ถ้าเขาบอก อรหันต์ตผลนี่ยังเป็นอนัตตาอยู่ ถ้าในกลุ่มชนที่เขาเชื่อ นั่นเป็นคนโง่หรือคนฉลาด

แต่ถ้าเป็นคนฉลาด ไม่ต้องให้ใครเลย ตัวเราเองคนเดียว ถ้าเราฉลาด เราจะทำให้ชีวิตนี้ไม่หลงไหลไปกับอวิชา ไม่หลงไหลไปกับจิตมยปัญญา ไม่หลงไหลไปให้กิเลสอวิชาพาสันนิษฐานธรรม สันนิษฐานนะ เราประพฤติปฏิบัติขึ้นไปแล้ว สันนิษฐานว่าเป็นแบบนี้ ผู้ใดปฏิบัติธรรมไม่สมควรแก่ธรรม

ถ้าผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มันถึงจะได้เป็นความจริงขึ้นมา ถ้าปฏิบัติไม่สมควรแก่ธรรม ไม่สมควรแก่ธรรมก็พยายามจะตีความสันนิษฐาน ตีความคือสันนิษฐาน ตีความเอาๆ นึกเอา ตีความเอา มันก็แล้วแต่กรรมของสัตว์ เอวัง